

СТАНОВИЩЕ
от
доц. д-р Красимир Кръстев

ОТНОСНО ДИСЕРТАЦИЯ НА ТЕМА

ПРОИЗВОДСТВОТО НА ХУДОЖЕСТВЕН МЕТАЛ В
РАННОСРЕДНОВЕКОВНА БЪЛГАРИЯ (ПО ДАННИ ОТ НАХОДКИТЕ)
на **Стела Дончева**

Темата на дисертацията представлява амбициозен проект за цялостно представяне на производството на художествен метал в района на столичните центрове на Първото българско царство. Автор на дисертацията е доц. д-р Стела Дончева.

Трудът се състои от увод, 2 части, съдържащи общо 7 глави, заключение, списък с използвана литература, съкращения, публикации по темата и справка за приносите. Общият обем е 540 страници.

В увода се съдържат кратки въвеждащи в материята думи, предметът, целите на изследване, хронологичният обхват, източниците на информация и структурата на изследването.

Част първа е озаглавена „Продукция на производствените центрове в района на Преслав“, а първа глава – „Изделия на металопластиката. Ремъчни гарнитури“. Тук е разгледана типологията на находките като подробно са описани различните токи, коланни краища и апликации. Отделно са анализирани ремъчните гарнитури от производствените центрове. Към всеки параграф са приведени и най-важните изводи. Анализът е изчерпателен и се характеризира с обобщеност.

Втора глава е със заглавие „Елементен анализ на суровини и изделия“. Приносният характер тук е съществен. Представен е химическият и минерален състав на рудите и металите. И тук изложението се характеризира с изчерпателност и детайлност. В тази глава са анализирани и рудите от Бургаско-Странджанския басейн, на Малкотърновските и Граматиковските находища, сред които се търсят източниците на метал. Към това е добавен и анализ на находищата. Главата продължава с изследване на находки от трите производствени центъра. От особена важност е изследването на монети от производствените центрове. Става въпрос за имитации или дори фалшификати на византийски фолиси, изработени чрез леене в затворени форми. Те се различават съществено по химичния си състав от сечените в Константинопол. Например тези, изработени в производствения център в Новосел са от оловен бронз и оловно медна сплав. Тази глава завършва със сравнителен анализ на елементния състав на минерали и минерални находки. Разгледани са групите сплави, елементите индикатори на изходните суровини, концентрацията на по-важните елементи в рудните суровини и находките.

Трета глава, „Реконструкция на коланни гарнитури“, е разделена също на няколко подглави. Анализирани са поясет като символ на социална принадлежност, поясите набори от България и извън нея, тяхната реконструкция по находки от производствените центрове. Главата завършва с по-важните изводи от анализа.

Част втора е озаглавена „Технология и практика на ювелирното производство през Средновековието“. В първа глава, „Рудодобив и металургия“, е представен добивът на полезни изкопаеми в различни региони и историческите сведения за това,

митологията и вярванията, свързани с металургичната дейност, добивът на метал в Античността и Средновековието, рудните находища и металургията на различните метали.

Втора глава е озаглавена „Метали и сплави“. Тук е приведен освен анализ на металите и сплавите, също така и процесът на кристализация, както и свойствата (физични, механични, химични, технологични и леярски). Четвърти параграф съдържа информация за основните метали и сплави, използвани в комплексите за художествен метал. Отделено е място и за проблемът химия – алхимия.

В трета глава са разгледани инструментите и пособията нужни за производството на художествен метал. Отделено е място за различните метални, костни и каменни инструменти и предмети, както и на производствената керамика. Те вземали участие в различни дейности, свързани с леене, почистване на отливките, шлифоване, полиране, изработване на кован релеф, щамповка, художествено гравирание и изтегляне.

Четвърта глава е със заглавие „Технология и практика“. Тук са анализирани различните леярски и ковашки практики и дори дефектите при отливане и начините на тяхното отстраняване. Отделено е място и на видовете метални покрития: позлатяване, посребряване, покритие с калай, както и на художествената декорация. Не е подминато и свързването на отделните елементи чрез спояване, както и различните методи на изтегляне.

В заключението е анализиран въпросът за византийското влияние върху ювелирното изкуство в и извън ареала на разпространение на византийската култура. Проследени са и други влияния и взаимодействия и по-специално с аварите и унгарците. Изказано е мнението, че богато украсеният коланен набор става широко разпространен в българското общество едва след приемането на християнството и по-конкретно през X в. От друга страна наличието на местно производство доказва съществуването на традиции в ювелирната практика. Химическите анализи на находки от производствените центрове показват, че най-използвания метал е медта, а сплавта е предимно оловно-калаен бронз. Изработените от сребро предмети са единични бройки. От друга страна, източниците на суровина са различни. Не е пропуснат също така и проблемът с източните влияния, които навлизат по нашите земи в повечето случаи не директно, а посредством Византия, която също се оказва повлияна от тях. В заключението също така се посочва, че набелязаната цел е постигната и са изпълнени всички поставени задачи. От друга страна се посочва, че изследването на производството на художествен метал е необятна тематика и с това изследване е поставено само началото.

Списъкът с литературата е впечатляващ. Заема 44 стр. и включва заглавия на няколко езика. Приносните моменти на дисертационния труд обхващат 7 точки.

Авторефератът е с обем от цели 111 страници. Приложените 30 публикации касаят различни аспекти на тематиката. Тук са включени 3 монографии (едната в съавторство) и 27 статии в научни издания на български, руски и английски език.

В заключение ще изтъкна, че цялостното впечатление от дисертационния труд като цяло е много добро. Той оставя впечатление за отлично познаване на материята от автора, за амбициозен труд. Напълно съм убеден, че подобен род научни разработки обогатяват науката и трябва да бъдат оценявани високо. Ето защо препоръчвам на уважаемото научно жури да оцени подобаващо разработката на Стела Дончева и да ѝ даде положителна оценка.

28.07.2020 г.
гр. Шумен

доц. д-р К. Кръстев